

REMISSVAR

2021-01-29

Dnr: BO 2020-0274

s.remissvar@regeringskansliet.se
s.sof@regeringskansliet.se

Betänkandet Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag (SOU 2020:47) (dnr S2020/06592)

Inledning

Barnombudsmannen har beretts möjlighet att inkomma med remissvar på slutbetänkandet "Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag" (SOU 2020:47). Barnombudsmannen yttrar sig med utgångspunkten i uppdraget att företräda barn och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Vi beaktar även de allmänna kommentarer och rekommendationer till Sverige från FN:s kommitté för barns rättigheter (FN:s barnrättskommitté). Mot bakgrund av detta lämnar vi synpunkter utifrån ett barnrättsperspektiv.

Barnombudsmannen kommenterar de förslag i betänkandet som vi bedömer som relevanta utifrån ett barnrättsperspektiv. I de delar vi inte har lämnat synpunkter har vi ingenting att erinra mot förslagen.

Sammanfattning

Barnombudsmannen ställer sig positiv till de förändringar som beredningen föreslår för att stärka det barnrättsliga perspektivet inom socialtjänsten.

Barnombudsmannen föreslår ytterligare åtgärder för att säkerställa att placerade barn får sina rättigheter tillgodosedda.

Barnombudsmannen lyfter också behovet av att säkerställa att barn som berörs av ekonomiskt bistånd får sina rättigheter tillgodosedda.

Allmänt

Socialtjänsten ska verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden och i samverkan med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling. Socialtjänsten har ett särskilt ansvar att uppmärksamma och stötta barn och unga i utsatta situationer. I socialtjänstens uppdrag ingår att både arbeta med förebyggande insatser för att främja barns utveckling och riktade stödinsatser till barn och familjer som behöver det.¹

¹ 5 kap, Socialtjänstlagen (2001:453)

Sedan den 1 januari 2020 är barnkonventionen svensk lag. De 54 artiklarna i barnkonventionen utgör en helhet och ska tolkas i relation till varandra. Barnkonventionen har fyra grundprinciper för att säkerställa barns rättigheter. Artikel 2 fastslår alla barns lika värde och att inget barn får diskrimineras. Av artikel 3 följer att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Artikel 6 handlar om barns rätt till liv, överlevnad och utveckling och statens ansvar att till sitt yttersta säkerställa denna rätt. Artikel 12 formulerar barns rätt till delaktighet i frågor som rör dem, att få information och att uttrycka sina åsikter om sådana frågor.

Utöver grundprinciperna finns det några rättigheter som Barnombudsmannen bedömer som särskilt centrala för betänkandet. Artikel 26 ger barnet rätt till social trygghet samt artikel 27 som ger barnet rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets välmående, hälsa och utveckling samt att samhället ska bistå föräldrarna i att tillgodose barnets behov. Enligt artikel 19 har barn rätt till skydd mot alla former av vanvård, försumlig behandling samt psykiska och fysiska övergrepp. Av artikel 24 följer barns rätt till bästa möjliga hälsa samt vid behov vård och behandling. Genom artikel 25 tillförsäkras barn som omhändertagits av samhället omvårdnad, skydd samt nödvändig vård och behandling.

Av direktiven till utredaren framkommer att de förslag som lämnas ska bidra till en ökad kvalitet utan att bidra till ökande kostnader för stat eller kommun. Enligt artikel 4 i Barnkonventionen ska konventionsstaterna vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa åtgärder och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i denna konvention. I fråga om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ska konventionsstaterna till fullo utnyttja sina tillgängliga resurser för att vidta sådana åtgärder. Barnombudsmannen har vid olika tillfällen uppmärksammat brister inom den sociala barn och ungdomsvården. Bland annat upplever många placerade barn brister i kontakten med socialtjänsten. Placerade barn och ungdomar som barnombudsmannen träffat beskriver vikten av en god relation till socialsekreteraren.² Av IVO:s tillsynsarbete har det framkommit att det finns brister i socialtjänstens arbete med barn och unga vilket innebär risker för att barn inte får sina behov av stöd och skydd tillgodosedda.³ Barnombudsmannen anser därför att det behövs vidtas åtgärder för att säkerställa att socialtjänsten har finansiella så väl som andra resurser att fullfölja sitt lagstadgade uppdrag mot barn och unga.

En del av utredningens uppdrag har varit att se över det barnrättsliga perspektivet i socialtjänstlagen. Betänkandet föreslår förändringar i syfte att stärka barns rättigheter utifrån barnkonventionen inom socialtjänsten. Till exempel stärks barns rätt att komma till tals utan vårdnadshavarens samtycke i vissa fall samt barns möjlighet att få insatser från socialtjänsten utan vårdnadshavarens samtycke vilket barnombudsmannen välkomnar.

Barnombudsmannen anser dock att det barnrättsliga perspektivet behöver förtydligas ytterligare vilket redovisas i respektive stycke.

11.2 Rutiner om missförhållanden

I nuvarande lagstiftning finns bestämmelser om att socialnämnden ska se till att det finns rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet rörande barn och unga.⁴

² "Vem bryr sig – när samhället blir förälder" barns röster om att växa upp i den sociala barnavården. Barnombudsmannen 2019

³ Årsrapport "vad har IVO sett 2019?" art nr IVO 2020-5

⁴ 3 kap 3 a § SoL (2001:453)

Utredningen föreslår att bestämmelsen omformuleras till att gälla hela socialtjänstens verksamhet. Barnombudsmannen tillstyrker att bestämmelsen utökas till att omfatta hela verksamheten.

Exempel på sådana missförhållanden, är enligt Barnombudsmannen, när placeringar av barn bryter samman och barnet måste omplaceras. Barnombudsmannen har i årsrapporten 2019 "Vem bryr sig-när samhället blir förälder" särskilt lyft placerade barns utsatthet och att det är relativt vanligt att placeringar bryter samman. Många barn har flera placeringar bakom sig. Enligt barnkonventionen har alla barn rätt att utvecklas och växa upp i en trygg miljö oavsett familjemiljö. Barnombudsmannen föreslår därför att regeringen vidtar åtgärder för att säkerställa att sammanbrott av placeringar utreds tillsammans med barnet i varje enskilt fall samt att orsakerna till sammanbrott följs upp på nationell nivå.⁵

16.4.1 En delad biståndsbestämmelse

Utredningen förslår att den nuvarande biståndsbestämmelsen, som reglerar den enskildes rätt till bistånd från socialtjänsten, delas i två bestämmelser, en som reglerar bistånd till livsföring och en som reglerar rätten till ekonomiskt bistånd. Barnombudsmannen tillstyrker förslaget i stort, men har kommentarer gällande hur barnets enskilda situation kan påverka biståndet samt ser ett behov av komplettering.

Om en sökande bedöms ha rätt till ekonomiskt bistånd beräknas biståndsbeloppet enligt en "riksnorm" som ska täcka de grundläggande behoven. Både enligt nuvarande socialtjänstlag och i föreliggande förslag har socialnämnden möjlighet att i enskilda fall bevilja ekonomiskt bistånd utöver riksnormen, eller till ett lägre belopp än riksnormen. Enligt barnkonventionen har barn rätt att åtnjuta social trygghet och ska tillförsäkras den levnadsstandard som krävs för barnets utveckling. Konventionsstaterna ska när det krävs bistå föräldrarna i att tillgodose barnets behov. Barn till en sökande kan ha individuella långvariga eller tillfälliga behov som medför extra kostnader för vårdnadshavaren. Kostnader som då inte täcks av riksnormen. Till exempel vid tillfällig sjukdom eller olycka kan det uppstå oförutsedda utgifter för att komplettera barnets utrustning. För att barnet ska tillförsäkras sin rätt kan det därför krävas att socialnämnden använder sig av möjligheten att bevilja bistånd till sådana utgifter.

Barnombudsmannen har inga invändningar mot utredningens förslag att dela rätten till bistånd i två separata bestämmelser, men mot bakgrund av ovanstående anser vi att regleringen av ekonomiskt bistånd behöver kompletteras på ett sådant sätt att det stärker barns rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda. Detta kan till exempel ske genom att föra in bestämmelser om att nämnden, vid prövning av den enskildes rätt till ekonomiskt bistånd, särskilt ska beakta de behov som det enskilda barnet som berörs av biståndet har.

17 Insatser utan behovsprövning

Utredningen föreslår att det ska införas en möjlighet för socialtjänsten att bevilja vissa insatser utan föregående behovsprövning. Som exempel nämns föräldraskapsstöd och tidiga förebyggande insatser till barn med risk för psykisk ohälsa. Vidare föreslår utredningen att barn som fyllt 15 år ska få möjlighet till vissa

⁵ "Vem bryr sig – när samhället blir förälder" barns röster om att växa upp i den sociala barnvården. Barnombudsmannen 2019

insatser utan föregående behovsprövning utan vårdnadshavarens samtycke. Barnombudsmannen tillstyrker förslaget.

Ett av skälen till utredningens förslag är att öka tillgängligheten till tidiga förebyggande insatser. Syftet är också att göra det lättare för socialtjänsten att i vissa fall nå barn som behöver hjälp där vårdnadshavaren motsätter sig kontakt med socialtjänsten. Enligt utredningen har det framförts oro kring att barn som far illa inte får den hjälp de behöver om deras behov inte utreds ordentligt, eller att socialtjänsten inte får kännedom om dem när de vänder sig direkt till en utförare (*öppen verksamhet dit unga kan vända sig för stöd och hjälp*). Utredaren framhåller att den nya möjligheten inte innebär någon inskränkning i socialtjänstens utredningsskyldighet när de får kännedom om något som kan föranleda åtgärder. Vidare föreslås att regeringen ska ge lämplig myndighet i uppdrag att följa upp bestämmelsen om att ge insatser utan föregående behovsprövning.

Barnombudsmannen ställer sig positiv till utredningens förslag om insatser utan behovsprövning, eftersom det kan leda till en ökad möjlighet för barn att på ett enkelt sätt få stöd i ett tidigt skede. Barnombudsmannen vill dock påtala att det under inga omständigheter får leda till att barn med behov av skydd eller stöd inte får de insatser de behöver, till följd av att socialtjänsten missar eller underlåter att noga utreda barnets behov.

19 Förtydligat barnrättsperspektiv

Utredningen lämnar en rad förslag för att stärka det barnrättsliga perspektivet i socialtjänstlagen. Barnombudsmannen tillstyrker de föreslagna förändringarna då de bedöms stärka barns möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda.

Barnombudsmannen vill särskilt framhålla följande förändringar:

- Bestämmelsen om barnets bästa i nuvarande lagstiftning om att vid åtgärder som berör barn ska barnets bästa särskilt beaktas omformuleras till att ange att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.
- Barnets rätt att komma till tals vid åtgärder som rör barnet förtydligas, samt att det införs en kompletterande bestämmelse om att vid bedömning av barnets bästa ska hänsyn tas till barnets åsikter.
- Barnets rätt till information stärks genom kompletterande bestämmelser om att informationen ska anpassas till det enskilda barnet samt att socialtjänsten så långt som möjligt ska försäkra sig om att barnet förstått informationen.
- Utredningen föreslår vidare att socialtjänsten ska ges större möjligheter att samtala med barn utan vårdnadshavarens samtycke om det bedöms som nödvändigt för att bedöma barnets behov av skydd eller stöd.
- Socialtjänsten föreslås få större möjligheter att följa upp ett barns situation efter avslutad placering eller utredning utan samtycke från vårdnadshavare.
- Barn över 15 år föreslås få större möjlighet att ta emot insatser från socialtjänsten utan samtycke från vårdnadshavare.
- Vidare föreslås en skärpning av socialtjänstens ansvar för att arbeta för att placerade barn ges möjlighet till kontakt med föräldrar, syskon och andra närstående.19.4.1 Om barnet inte vill framföra sina åsikter ska detta respekteras

Av nuvarande lagstiftning gäller att barnet har rätt att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter ska de så långt som möjligt klarläggas på annat sätt. Utredningen föreslår att lydelsen om att barnets åsikt ”ska klarläggas på annat sätt” upphävs. Skälet till detta är enligt utredningen att om barnet väljer att avstå från att framföra sina åsikter ska detta respekteras.

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget och delar utredarens inställning att socialtjänstens arbete med barn måste präglas av respekt för barnets integritet, men vill ändå problematisera detta resonemang. Barn och unga som kommer i kontakt med socialtjänsten har ofta inte möjlighet att välja bort detta. Barnet kan vara föremål för skyddsåtgärder som måste genomföras oavsett barnets inställning. För att socialnämnden ska kunna bedöma barnets behov och hitta rätt insats för barnet krävs att de har en god bild av det enskilda barnets person. Det kan till exempel vara fråga om att hitta en placeringsform som måste passa det enskilda barnet. Om barnet inte vill eller kan medverka behöver socialtjänsten på andra sätt skaffa sig information om barnet. Ett sådant sätt är att samtala med andra som känner barnet och i praktiken blir det då svårt att avgränsa utifrån kriteriet att barnets vilja att inte delge sin inställning ska respekteras.

Vidare kan skälen till varför ett barn inte vill medverka vara många. Det kan vara av rädsla eller av lojalitet till föräldrar som barnet inte vill medverka. Barnet kan också vara ambivalent inför att dela med sig av sina erfarenheter till socialtjänsten.⁶ Barnombudsmannen anser därför att socialtjänsten har ett stort ansvar att med ett respektfullt bemötande skapa förutsättningar för barnet att känna förtroende och motivera barnet till delaktighet. Lagstiftningen måste lämna utrymme åt socialtjänsten att i kontakten med varje enskilt barn bedöma hur utredningen ska bedrivas för att säkerställa att barn får de insatser de behöver.

19.9.2 Frågan om barnombud bör utredas vidare

Beredningen föreslår att regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att utreda behovet av och förutsättningarna för ett oberoende barnombud. Barnombudsmannen anser att det behövs åtgärder för att säkerställa att alla barn som kommer i kontakt med socialtjänsten får sina rättigheter tillgodosedda och tillstyrker förslaget.

Barnombudens funktion kan bland annat vara att stötta barnet i kontakten med socialtjänsten och bidra till att barnets delaktighet ökar. Barn som kommer i kontakt med socialtjänsten befinner sig ofta i en utsatt situation och är beroende av att de får sina rättigheter och behov tillgodosedda av socialtjänsten. Särskilda barnombud kan bidra till att stärka barnet som rättighetsbärare inom socialtjänsten.

Föredragande i ärendet har varit utredare Daniel Allinger.

Elisabeth Dahlin,
barnombudsman

⁶ Socialstyrelsen, Att samtala med barn – kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården. 2018-11-14